

DEĞİŞEN DEVLET ANLAYIŞI, MÜDAHALECİLİK VE PİYASA EKONOMİSİ

Ahmet Emre BİBER*

ÖZET

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru, liberal geleneğe olan ilgi yeniden canlanmaya ve bununla beraber devlet anlayışı da değişmeye başlamıştır. Bu yeni anlayış, refah devletinin en temel argümanı olan planlama kavramına karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkışın metodolojik temellerini ise bireycilik, bilgi ve kendiliğinden doğan düzen kavramları oluşturmaktadır. Bu çerçevede, liberal gelenek piyasanın ve toplumun işleyişine yapılacak herhangi bir müdahalenin özgürlükleri yok edeceğini, sistemi totalitarizme götüreceğini savunmuştur. Liberal gelenek, özgürlüğü, hem bireysel anlamda hem de özgürlük anlamında “bireyin dışarıdan hiçbir müdahaleye ve zorlamaya maruz kalmaksızın serbestçe hareket edebilmesi” şeklinde negatif karakterli olarak tanımlamakta, siyasi alanda ise özgürlüklerin arttırılmasını, bunun için de kamusal alanın piyasa lehine daraltılarak devletin kanun hakimiyeti altında sınırlandırılmasını öngörmektedir.

Anahtar Sözcükler: Devlet, Müdahalecilik, Bireycilik, Bilgi, Serbest piyasa, Liberalizm

CHANGING GOVERNMENT CONCEPT, INTERVENTIONALISM AND FREE MARKET

ABSTRACT

Throughout twenty century, revival interested in the traditions of liberalism and changing government concept. This new concept has against the concept of planning which, the basic argument of the Welfare Economics. Methodological fundamentals of this opposition, which constitute of subjectivism, individualism, knowledge and spontaneous order. Liberalism any intervention in operation of the market and society, lead to destruction of freedom and convert the system into totalitarianism. Liberalism sees freedom, which is described, negative disposition, both individual meaning and freedom meaning, “a person is not exposed to

* Arş. Gör. , Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü,
emrebiber@yahoo.com

any intervention and coercion, who able to behaviour freely”, In the Political area, proposed increasing freedom and contraction of state in favor of the free market and restricted government under the rule of law.

Key Words: Government, interventionism, individualism, knowledge free market, liberalism

1.Giriş

Yirminci yüzyıl, dünyada sosyal, ekonomik ve siyasal alanda çok köklü dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönüşümde etkili olan unsurlardan biri de, sosyal refah devletinin felsefi temellerine şiddetli eleştiriler getiren yeni liberal akımdır. 1929 krizine kadar dünya ekonomisine hakim olan paradigma, fiyat sisteminin piyasaları steril hale getireceği ve fiyatlara müdahalenin kaynak tahsisini bozacağı şeklindeydi, Büyük Bunalım bu anlayışın yıkılmasına ve devletin düzenleyici rolünün öneminin artmasına yol açmış ve uygulanan politikalarla pek çok ülke 1960’ların sonlarına kadar bir refah dönemi yaşamıştır. Ancak 1970’li yıllardan itibaren Keynesyen modelin ön gördüğü refah devletinin krize girmesiyle beraber bu tip politikalar sorgulanmaya başlanmış ve yeni çözüm arayışlarına girilmiştir. Bu çerçevede pek çok ülkede önerilen ve uygulama alanı bulan politikalar genellikle liberal yönde olmuştur. Özellikle Batıda iktidara gelen partilerin uyguladıkları özelleştirme, deregülizasyon gibi kamu alanının küçülmesine yönelik yeni sağ politikaların şekillendirdiği toplumsal yapının teorik temellerini yeni liberalizm ve bu ekseninde gelişen devlet anlayışı oluşturmaktadır.

2.Devlet Olgusunun Doğuşu ve Devletin Temel İşlevi

Devlet olgusunu açıklamaya yönelik bir çaba, her zaman için toplumu da açıklamaya yönelik bir çaba olmuştur. Çünkü devlet kavramını açıklamak aynı zamanda toplumdaki güç ilişkileri üzerinde durmak ve bunları analiz etmek anlamına gelmektedir. Örneğin devlet ile ilgili birbirinden farklı ve hatta zıt kuramsal açıklamalar getiren Marksist ve Liberal yaklaşımlar, hem devlet hem de onu oluşturan topluma ilişkin açıklamalar getirmektedirler. Diğer bir deyişle, bu yaklaşımlar devlet ile ilgili açıklamalar yaparken aynı zamanda topluma ilişkin açıklamalar da yapmaktadırlar. Buradan hareketle bazı görüşler, devlet veya iktidar kavramlarının toplum ile birlikte ortaya çıktığını iddia etmektedirler, bu bağlamda toplumun oluşumuna yol açan temel argümanın toplumsal işbirliği olduğu kabul edilirse, devletin yaklaşık on bin yıllık geçmişi olduğu söylenebilir. Bu süreç içerisinde devlet, toplumun yaşam alanını etkileyerek çok büyük ve kapsamlı bir değişim geçirmiştir. Ancak devletin on bin yıllık değişim sürecinde değişmeyen tek niteliği, otoritesi

altında bulundurduğu toplumsal sistemi yeniden üretmesidir. Bu olgu devletin değişmeyen ana işlevi olmuştur. Devletin varlık nedeni ve temel işlevi, mevcut olan sosyal ve politik düzeni sürdürmektir. Bunun için de, toplumsal açıdan güç ve şiddet kullanma tekeli elinde bulundurmaktadır. (Şaylan,1995;15-17).

Devlet otoritesinin toplumsal sistemi yeniden üretmesi ancak modern devlet öncesi dönemler için geçerlidir, çünkü toplumsal yaşama yön veren ve onu şekillendiren her şey geleneksel toplumlarda tanrısal sayılmaktadır. Bu, aslında iktidarın tanrısal kökü teorisiyle de örtüşen bir olgudur. Orta Çağ boyunca savunulan bu görüşün en önemli savunucusu ise Bossuet'dir. Bu teorinin kökeni, Katolik Kilisesinin "Non est potestas nisi a deo", yani "tanrıdan gelmeyen iktidar yoktur" sözünün geniş bir yorumundan oluşmaktadır. Buna göre yönetici, tanrının yeryüzündeki temsilcisi sayılmaktadır (Göze,1995:128). Dolayısıyla geleneksel toplumlarda devlete karşı gelmek tanrıya karşı gelmekle aynı anlama gelmektedir. Modern devleti geleneksel devlet tipinden ayıran özelliklerin başında da bu meşruiyet anlayışındaki kesin farklılık yatmaktadır. Modern devlet anlayışının kökeni ise sosyal-siyasal sözleşmelere dayanmaktadır, yani siyasal iktidarın kökü sözleşmelerdir (Şaylan,1995:18).

Modern devlet olarak tanımlanan devlet biçimi, kapitalizm olarak ifade edilen büyük dönüşümün bir ürünüdür. Kapitalizmin yükselişinde ekonomik anlamda meta üretiminin yaygınlaşması yatmaktadır. Kapitalizm aynı zamanda bir süreçtir, bu süreç içerisinde insan emeği de alınıp satılmış ve meta'ya dönüştürülmüştür. Bu süreç, on üçüncü yüzyılda İngiltere'de emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan kırsal kesimde bulunan emekçilerin şehre akın etmeleriyle başlamıştır (Çalkı,1998:7).

Modern devletin ilk biçimi olan mutlakıyetçi monarşi, kapitalizmin gelişme süreci içinde ortaya çıkmış ve piyasanın gelişmesiyle eş zamanlı bir gelişme göstermiştir. Mutlakıyetçi monarşinin belirleyici özelliği, kural koyan ve bu kuralları uygulayan tekeli güç olmasıdır. Bu yeni devlet tipinin ve de kapitalizmin işleyebilmesi, pazar mekanizmasının işlerliğine bağlıdır; bunun için ise kural birliği ve iç barışın olması kaçınılmazdır. Sanayi devrimi ile beraber üretim ve ekonomik alandaki değişim devlet anlayışının da değişimini beraberinde getirmiş, mutlakıyetçi monarşinin yerini meşruti monarşi ve cumhuriyet tipi devletler almıştır.

Modern siyaset teorisinde ise devletle ilgili iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki mekanik ya da toplumcu devlet yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, devlet topluma hizmet için toplum tarafından kurulmuştur, siyasiler ve bürokratlar ise bu oluşumun

yöneticileridir. Diğer yaklaşım ise organik devlet teorisidir. Bu teoriye göre, devlet toplumdan soyutlanmıştır ve toplumu oluşturan bireylerin tercihlerinden ziyade, tabii, tarihsel bir evrim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Organik teoride ahlakiliğin bireysel tercihten türetilebileceği kabul edilmediğinden, siyasi ve hukuk kuralları, bireylerin kendiliğinden yaratamayacakları süreklilik ve istikrar değerlerinin somut ifadeleridirler. Bu Hegel'in siyaset felsefesinin de temel özelliğini oluşturmaktadır. Hegel'in teorisinde devlet, sivil toplumun atomize biçimde olan bireyleri arasındaki çatışmanın üzerinde yer alan, onları düzenleyen ve denetleyen objektif bir hukuk düzeni olarak yer alır. Dolayısıyla organik teoride devlet, tarihte ve gelenekte yerleşiktir bundan dolayı fayda ve haklar gibi bireyselci ilkelerle sınırlandırılmaz (Barry,2004:68).

Organik teori, devlete bireyselliği yok edecek anlamda sınırsız yetkiler öngörürken, bunun tam karşıt görüşü olan liberal bakış ise, devleti, sahip olduğu zor kullanma hakkı ile tanımlamakta ve bu zor kullanma tekelini hukuku uygulamakla sınırlandırmaktadır. Buna göre, devletin, kendisini yaratan bireylerin amaçlarının ötesinde herhangi bir amacı yoktur. Devlet, tabii hukukla bağlıdır. Bu sınırlı devlet teorisinin en bilinen türü ise "gece bekçisi devlet" düşüncesidir (Barry,2004:69). Devleti gece bekçisi konumuna indirgeyen liberal düşüncenin, siyasi ve ekonomik olmak üzere ikili bir gelişim süreci vardır. Bu sürecin siyaset felsefesi boyutu John Locke'un eserleriyle başlamakta, ekonomik alana taşınması ise David Hume ve Adam Smith ile gerçekleşmektedir. (Yayla,2002:15-35). Ekonomi alanında ise, devlet metodolojik olarak bireycidir. Yani önemli olan bireysel değerler ve amaçlardır ve kolektif varlığın ya da toplumun bireysel amaçlardan ayrı bir amacı yoktur. Bu anlamda, serbest bir piyasada bireyler arasındaki mübadelelerin kaynakların etkin ve optimal tahsisinin sağlanacağı kabul edilir. Ademimerkezi bir piyasa sistemi, bireylere kendi faydalarını azamileştirme imkanı vermektedir. Serbest piyasada, faydalarını azamileştirmeye çalışan bireyler birbirleriyle olan iktisadi faaliyetlerle kar elde ederler. Bu piyasa, olası bütün mübadelelerin gerçekleşmesine imkan verecek ölçüde etkindir. Liberal düşünceye göre bu sürece yapılacak siyasi bir müdahale, üretim ve bölüşümde bir etkinsizliğe neden olacaktır (Barry, 2004:75).

2.Devlet Anlayışındaki Dönüşümün Nedenleri

Gerek organik, gerekse toplumcu yaklaşımlarda devlet kavramının felsefi anlamda her dönemde tartışılması ve irdelenmesine karşın, devlet kavramı üzerinde kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Ancak buna karşın tarihsel süreç içerisinde devletin bazı özelliklerinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bunlardan en belirginleri, devletin kurallarının

kamusal nitelikli olması, bu kuralların toplumda genel olarak kabul edilmiş ve meşruiyeti sorgulanmayan nitelikte olması ve otoritesinin merkezleşmiş olmasıdır. Batılı ülkelerde devletin bu konumu yirminci yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu dönemde devletin ekonomik güçlüklerin ve sosyal sorunların üstesinden geleceği, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacağı kısacası toplumsal refahın temeli olduğu varsayılmaktadır. Bunda, 1929 ekonomik krizinin atlatılması ve ikinci Dünya Savaşı sonrası kalkınmanın sağlanmasında ki devletin başarılarının rolü önemlidir. Bu dönemde, devlet sadece ekonomik kalkınmayı değil, sosyal sorunları ve güvenlik sorunlarını da üstlenmiştir. Buna zemin hazırlayan olgu ise, Keynezyen teori ve Rosvelt'in uygulamalarıdır. Bu eğilim, devletin sadece ekonomik alana değil, sosyal ilişkilerin düzenlenmesine ve bu alanlara müdahalelerde bulunmasına neden olmuştur. Bu anlamdaki devlet anlayışının bir müdahale stratejisinden başka bir şey olmadığı söylenebilir.(Chevalier,1983:96-97).

Keynesle başlayan refah devleti anlayışı, klasik liberal yaklaşımın “gece bekçisi devlet” ve “bırakınız yapsınlar” ekonomik anlayışını terk etmiş, yerine karma ekonomik bir model benimsemiştir. Keynesyen teorisinin öngördüğü refah devleti modeli, kalkınma ve büyümenin altyapısını hazırlamayı, işsizlik sorununu çözmeyi ve piyasayı geliştirmeyi amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, sosyal güvenlik politikalarıyla çeşitli grupların refahını artırmaya çalışmış, bunun maliyetini ise devlet, girişimci ve çalışanlar arasında bölüştürmüştür. Bu süreçle birlikte, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler yarım yüzyıllık bir büyüme ve refah dönemi yaşamışlardır. Ancak 1960'lı yılların sonlarına doğru refah devletinin müdahaleci politikaları bireylerin ekonomik ve sosyal güvenceye sahip olması amacını sağlayamamış, tersine devletin bürokratik yapısı ağırlık kazanmış ve bireylerin özel alanlarına da müdahale etmeye başlamıştır (Gül,2004:4-5). 1970'li yıllardan sonra ise, Keynesyen politikaların ve bunun sonucu olarak refah devleti anlayışının yerine neo-liberal akımlar ve sınırlı devlet anlayışı popülerlik kazanmıştır. Neo-liberal akımların yükselişinin nedenlerinden biri, 1973 de petrol krizi olarak yansıyan stagflasyon olgusudur. Bu döneme kadar ki Keynesyen açıklamalar, işsizliğin azaltılması için genişletici maliye politikaları ile yatırımların arttırılması, tam istihdam durumunda ise bir miktar enflasyon yaşanabileceği ve tam istihdam durumundan sonra izlenen genişletici maliye politikaların enflasyonist açığa neden olabileceği yönündedir. Yani işsizlikle enflasyon arasında bir trade-off ilişkisinden bahsetmektedir. Ancak Keynesgil açıklamalar, her ikisinin de artması durumunu göz önünde bulundurmamaktadır. (Akşit,1994:36). Yaşanan bu kriz mevcut kapitalist birikim rejiminin ve bunun devamlılığını sağlayan mali sistemin artık çözüldüğünü işaret etmektedir.

Devlet anlayışındaki değişimin diğer bir nedeni ise, 1970'lerin sonuna gelindiğinde, başta A.B.D. ve İngiltere olmak üzere pek çok batılı ülkede muhafazakar partilerin iktidara gelmesi ve bu partilerin uyguladığı özelleştirme ve deregülizasyon gibi devletin iktisadi hayattaki rolünü azaltıcı politikalar olduğu söylenebilir. Bu politikalar diğer ülkelerde de liberal politikaların uygulanması yönünde bir örnek oluşturmuşlardır. Uygulanan bu liberal politikalara, İngiltere'de Thatcher hükümetinin 1979'da fiyatlar üzerindeki denetimi kademeli olarak kaldırma kararı alması, 12.07.1979'da Fiyat Komisyonunun görevlerini, 23.10.1979'da ise kambiyo denetimi ile ilgili bazı müdahaleleri kaldırması; A.B.D.'de ise ulaştırma, bankalar ve ticaret sektörüyle ilgili bazı idari kısıtlamaların kaldırılması ve Fransa'da 30 yıllık müdahaleci politikalarından sonra fiyatların serbest bırakılması biçiminde örneklendirilebilir. (Chevalier,1983:99). Son olarak, neo-liberal akımların yükselişinin diğer bir nedeni olarak, Sovyetler Birliği gibi merkezden yönetimli sistemlerin çözülmeye başlamasıyla beraber, devlet güdümlü politikalara olan güvenin sarsılması gösterilebilir.

3.Liberal Devlet Anlayışı, Özgürlük ve Piyasa Ekonomisi

Birçok liberal düşünürün göre, liberalizmin dört temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar bireycilik, özgürlük, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlettir. Bireycilik ve özgürlük liberalizmin en önemli iki kavramıdır. Liberal düşünce, meta üretimine ve değişim sürecine devlet eliyle hiçbir müdahale yapılmamasını savunmaktadır. Çünkü böylesi müdahaleler bireyin özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve bazı bireylerin diğerleri üzerine baskı kurmasına yol açarak doğal uyumu bozacaktır. Bu nedenle liberalizmin temel sloganı "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" olmuştur. Hayek, liberalizmi; toplumun tüm düzeninin tasarımı kontrolünü, ayrıntılarını önceden sezemeyeceğimiz, bir kendiliğinden doğan düzenin oluşumu için gerekli olanlara benzer genel kuralların icrası ile sınırlandırmaktadır.(Hayek,1996:50). Liberalizmin hareket noktası, aklın öne çıkarılması ve bireyciliğin temel alınmasıdır. Liberal toplum kuramı, toplumun birbirinden bağımsız atomize bireylerden oluştuğunu kabul etmektedir. Bu bireylerin ise kimse tarafından kısıtlanmaması gereken bazı temel hak ve özgürlükleri vardır. (Şaylan,1995:17).

Liberalizme göre bu temel haklar, yaşama hakkı, özgürlük ve mülkiyet haklarıdır. Siyasal kurumların ve hukuksal düzenlerin görevi, bireylerin bu haklarını korumaktır. Yani liberal felsefeye göre devletin varlık nedeni, bireylerin doğal hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Bireyin varlık sebebi ise, başka varlıklar değil bizzat kendileridir. Dolayısıyla nihai otorite ve referans noktası bireyin

kendisidir. Liberalizm işte bu bireysel hakları referans almakta ve devletin varlık sebebini bireyin bu haklarını korumakla sınırlı görmektedir. Bu nedenle liberalizmin devleti, “gece bekçisi” konumuna indirgeyen bir çizgide olduğu söylenebilir (Karagöz, 2002:277).

Liberal düşüncenin üzerinde durduğu diğer önemli bir kavramı ise özgürlüktür. Bu kavram liberal düşüncede “negatif özgürlük” çerçevesinde ele alınmaktadır. Negatif özgürlük; bireyin her hangi bir müdahaleye maruz kalmadan davranabilmesi ve serbestçe hareket edebilmesi şeklinde tanımlanabilir. Birey, tercihlerini dışarıdan hiçbir müdahale olmadan yapabildiği ölçüde özgürdür. Bu noktada negatif özgürlük, Thomas Hobbes’un ifadesiyle şu şekilde özetlenebilir: (Bouillon’dan naklen,1999: 366).

“ Özgür bir insan... yapma iradesine sahip olduğu şeyi yapması engellenmemiş kişidir”

Hayek’e ise özgürlüğü, bir insanın başkalarının baskısı altında kalmadan davranabilmesi, hareket edebilmesi biçiminde tanımlamaktadır. Bu çerçevede bireyin diğer bireylerin zoruna maruz kalmadan hareket edebilmesi bireysel ya da kişisel özgürlük olarak da isimlendirilebilir. (Yayla, 2000:22). Bireye yapılan müdahalelerin ya da zorlamaların kaynağı sosyal gruplar ya da diğer bireyler olabileceği gibi gerek sosyal yaşam içerisinde gerekse piyasada esas müdahaleler devlet tarafından gelmektedir. Dolayısıyla liberalizm, bireyin özgürlüğü için devletin kanunla sınırlandırılması gerektiğini öngörmektedir (Hayek,1997:180). Devlet müdahalesi ise en çok, ekonomik alanda faaliyette bulunmak ya da ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmak şeklinde tanımlanan ekonomik özgürlüklerin engellenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Liberal düşüncenin diğer bir önemli temsilcisi olan Mises’e göre, ekonomik özgürlükle genel anlamda özgürlük arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük piyasa ekonomisi ile var olmaktadır. Piyasa ekonomisinin olmaması bütün siyasal ve sosyal özgürlüklerin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Özgürlüğü yaratan kanunlar ve anayasalar değil, piyasa ekonomisidir. Kanunlar ve anayasalar, rekabetçi bir ekonomik sistemin bireylere sağladığı özgürlüğü, devlet ya da polis gücünden korurlar. Dolayısıyla Mises, özgürlüğü bir anlamda da devlet faaliyetleri alanında polis gücünün üstüne konulan sınır olarak tanımlamaktadır. Mises’e göre, piyasa ekonomisinin bireylere sağladığı özgürlük, rekabet yoluyla sağlanmaktadır. Piyasa ekonomisi bireylere sonsuz sayıda seçenekler sunarak onları özgür kılmaktadır. Devletin ekonomik ve sosyal alandaki güç ve yetkilerinin, yani devlet yönetiminin sınırlı olduğu bir ekonomik ve sosyal düzen liberalizm, bunun tersine, devletin ekonomik güç ve

yetkilerinin geniş olduğu aynı zamanda sınırsız devlet müdahalesinin olduğu bir sistem ise totalitarizmdir. (Yayla,2000:185-186)

Mises, devletin ekonomik hayat içindeki rolünü ve onun müdahalelerinin neden olduğu aksaklıkları “Human Action” ve “Omnipotent Government” isimli eserlerinde sistemli bir biçimde incelemiştir. Mises’in bu eserlerinde yapmış olduğu tahliller, daha çok sosyalist sistemdeki devletçi müdahaleler çerçevesinde olmasına karşın, daha sonraları Mises, İngiltere’de ve diğer batılı ekonomilerde de devlet müdahalelerinin artması nedeniyle, batılı modern devletlerin de piyasanın işlerliğine müdahale etmesinin aslında sosyalizmdeki uygulamalardan bir farkının olmadığını savunmuştur.

Devlet müdahalesinin neden olduğu piyasa aksaklıklarına ilişkin görüşlerinin çıkış noktası esas itibariyle sosyalistlerle girilen ve Mises de zirveye ulaşan hesaplama tartışmalarıdır. Mises sosyalist bir sistemin var olamayacağını, böyle bir sistemin özel mülkiyet hakkının, gerçek piyasaların ve bu piyasalarda kendi çıkarları peşinde koşan bireylerin olmaması nedeniyle, iktisadi hesaplamadan mahrum olduğu argümanına dayandırmaktadır. Mises, sosyalist bir sistemin neden başarılı olamayacağını “Bürokrasi” isimli kitabında şöyle özetlemektedir: (Mises, 2000:53)

“Sosyalizm yahut devlet kontrolünü bütün iktisadi faaliyetlere yayma imkansız bir şeydir. Çünkü sosyalist toplum düzeni, iktisadi plan ve programların mutlak suretle ihtiyaç gösterdikleri entelektüel unsurdan, “iktisadi hesap”tan mahrumdur. Devletin merkezi bir teşkilat marifeti ile iktisadi hayatı planlaştırmak istemesi bir çelişki ifade eder. Sosyalist bir merkezi üretim bürosu, halledilmesi imkansız meseleler karşısında kalacaktır. Hazırlanan projelerin memleket hesabına ne derece faydalı oldukları ve üretim unsurlarının ziyanına sebebiyet verilip verilmediği anlaşılamayacaktır. Sosyalizm, tam bir kargaşalıkla sona erme tehlikesine maruz kalacaktır.”

Mises’e göre, piyasa ekonomisinin engellenmesi sisteminin ya da müdahaleciliğin amacı, bir yandan devletin farklı alanlardaki aktivitelerinin, diğer yandan ise piyasa sistemi altındaki ekonomik özgürlüğün korunmasıdır. Ancak, müdahalecilik nasıl tanımlanırsa tanımlansın, piyasada özel sektörün korunmasına yönelik devlet faaliyetlerinin sınırlarının olmaması, piyasa işleyişinde sıkıntılara neden olacaktır. (Mises,1998:719).

Mises’in bahsettiği piyasa işleyişindeki bu sıkıntılar, aslında ekonomik etkinlik tartışmalarından kaynaklanmaktadır. Etkinlikle ilgili bu tartışmalar, devlet müdahalesi ile ilgili yaklaşımları anlamak açısından önemlidir. Geleneksel etkinlik tartışmalarında iki önemli köşe taşı bulunmaktadır. Bunlardan biri Pareto Optimumu, diğeri ise tam

rekabettir. Pareto optimumu, statik bir durumu ifade etmektedir. Buna göre, toplumda en az bir kişinin refah düzeyini azaltmadan öteki kişilerin refah düzeyini yükseltme olanağı yoksa toplum refahı optimuma erişmiş demektir. Ekonomik etkinliği ifade eden bu optimumun gerçekleşebilmesi için bir yandan üretilen malların tüketiciler arasında optimal dağılımının yani etkinliğinin sağlanması, diğer yandan üretim faktörlerinin, çeşitli malların üretimi alanında optimal dağılımının yani etkinliğinin sağlanması gerekir. (Cordato,1980:393-394).

Neo-klasik perspektif, piyasa etkinsizliğiyle, piyasa başarısızlığını ifade etmektedir. Onlara göre, piyasanın başarısı ve etkinliği için devlet müdahalesine başvurulabilir. Temel klasik yaklaşımda bu neo-klasik notasyonu almıştır, piyasa doğal olarak başarısız olacaktır ve ortodoks bakış açısına göre müdahale gereklidir. Piyasa başarısızlığı demek, piyasanın Pareto Optimal ya da birinci en iyi kaynak tahsisini başaramaması demektir. Dolayısıyla piyasa başarısızlığının varlığı, kaynak tahsisinin optimal olmadığını, ikinci en iyinin bulunduğunu veya kaynak etkin bir biçimde kullanılmadığını ifade etmektedir. Pareto optimumunun sağlanamaması özellikle dışsallıklar ve tam kamusal mallarda geçerli olabilir (Yew-Kwang,1979:454). Neo-klasiklerin piyasa başarısızlığı tanımlamasından hareketle, bir etkinsizlik durumunda devlet müdahalesinin gerekliliği hakkındaki görüşlerine karşın, liberal perspektif piyasa etkinsizliğinin giderilmesi için devlet müdahalelerinin uygulanamayacağını savunmaktadır. Bu noktada Rothbard'a göre, piyasa hiçbir zaman mükemmel etkinliğe ulaşamayacak olmasına karşın, piyasanın kendi iç dinamikleriyle bu etkinliği sağlayabilmesi mümkün olabilir. Gerçekte liberal bakış açısına göre, herhangi bir piyasa başarısızlığı serbest piyasanın işleyişinden değil, hükümet müdahalelerinin piyasa fiyatlarını ve kaynak dağılımını değiştirmesi ya da bozmasından kaynaklanmaktadır (Rothbard,1997:242).

Ancak buradaki problem, toplumda devlet eliyle yürütülen işlerin ne olacağı, yani dışsallıkların ve kamu malları gibi devlet tarafından sağlanan hizmetlerin serbest piyasa tarafından nasıl sağlanacağı sorunudur. Kamu malları; kısaca yollar, eğitim, parklar, sağlık hizmetleri ya da Rothbard'ın sisteminde yer alan savunma ve hukuksal hizmetlerin talep yönü piyasa tarafından sağlanacaktır. Gerçekte bu tip mallar bir fiyata sahip olmadıklarından ve marjinal maliyet ve marjinal fayda eşitliğinden dolayı, liberal bakış açısına göre etkinliğin konusu değildir. Serbest piyasa ekonomisi, toplumdaki mülkiyet hakları ve kaynak dağılımı sistemi için tanımlıdır. Mülkiyet hakları sistemi, tüm toplum ve ekonomik faaliyetler için düzenleyici bir mekanizmadır. Mises de bu konu üzerinde önemle durmuş, özel mülkiyet haklarının piyasada oluşan fiyatlar arasında bir ilişki olduğunu, özel mülkiyet olmadan piyasa

fiyatlarının oluşumunda sıkıntılar olacağını vurgulamıştır (Cordato,1980:401).

Buradan da anlaşılacağı üzere, piyasa sürecinin temel özelliği, girişimci insan faaliyetlerinin birbirini etkilemesidir. Girişimciler piyasada kar fırsatlarını elde etmek için hareket ederler. Bu girişimci faaliyetleri sonucunda, piyasaya sunulan ürünlerin fiyatları ve miktarları, kendiliğinden denge değerlerinde gerçekleşecektir. Böyle bir sistemin işleyebilmesi için temel şart, bireysel girişim özgürlüğü ile serbest rekabetin olması olacaktır. Bunun dışındaki, devletten ya da başka bir otoriteden gelen bir müdahaleye gerek yoktur. Böylesi bir müdahale, hem bireysel özgürlüğü hem de kaynak dağılımını bozacaktır. Kirzner'e göre, piyasa dışı engellemelerle ifade edilen devlet engelleri ve sınırlandırmalarıdır. Çünkü bir malın üreticisinin veya firmanın piyasaya girmesini engelleyecek en büyük güç devlettir. Bu kavram, girişimcinin piyasaya girişte cesaretini kıran yüksek üretim maliyetleri gibi kavramlardan farklı olarak kullanılmaktadır. Çünkü, üretim maliyetlerini üstlenmeden piyasaya girmek zaten mümkün değildir, dolayısıyla iktisadi aktörlerin piyasaya girişte karşılaştığı yüksek üretim maliyetleri önemli bir unsur değildir. Burada üzerinde durulan esas konu devlet eliyle yapılan müdahalelerdir. Eğer hiçbir katılımcı onu yeni rakiplerinin piyasaya girmesine karşı koruyacak bir ayrıcalığa sahip değilse, bu durum tamamen rekabetçi bir durumdur. Rekabetçi bir piyasanın başarısı ise bu giriş özgürlüğüne, yani ayrıcalığın olmamasına bağlıdır (Kirzner, 2000:11).

Serbest piyasada özgürlüğün olabilmesi için özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğünün olması gerekmektedir. Hayek'e göre, özel mülkiyetin reddi aynı zamanda piyasa ekonomisinin de reddi sayılmaktadır. Çünkü özel mülkiyet, piyasa sisteminin en önemli koşuludur. Özel mülkiyetin sınırlanması ise, rekabetin sınırlanması anlamına gelmektedir. Hayek, mülkiyeti adil davranış kuralları tarafından bireye sağlanan, korunan alanın maddi kısmı olarak tanımlamıştır. Bireylerin farklı bilgi ve becerilerince yönlendirilen amaçları izleme özgürlüğü, hem çeşitli üretim araçlarının özel bireylerce sahiplenilmesi hem de bunun bir parçası olarak bu sahipliğin devredilmesinin onaylanması ile mümkündür. (Hayek,1960;121).

Dolayısıyla, liberal devlet anlayışında birey ve onun davranışları ekonomi teorisinin temel argümanıdır. Politikalar, kaynak dağılımında etkinliği sağlayan ve ekonomiyi dengeye ulaştıran bir mekanizma değildir. Piyasa ise, bireylerin kendi amaçları peşinde koşarken yapmış oldukları davranışların başka bireylerin davranışlarıyla koordinasyonu sağlayan, kendiliğinden ortaya çıkan bir düzen olarak algılanır. Bireyler, amaçları olan ve bu amaçlar doğrultusunda eylemde bulunan ve bu

eylemlerle tecrübe kazanan, gelecekteki planlarını da bu tecrübelerle göre değiştirebilen bireylerdir. Piyasadaki denge, girişimci bireylerin eylemleri ve birbirleriyle olan koordinasyonu sonucu doğmaktadır. Yani piyasa, otomatik güçlerle uyum içinde hareket eden bir mekanik alet değildir. Piyasa kendiliğinden oluşan, insan davranış ve değerlerinin ortaya çıkardığı bir sistemdir. Bilgiyi toplama dağıtma, ve bunların bireysel amaç ve planlarla uyumlaştırılması ve karar hatalarını düzeltmeye olanak tanıma gibi özellikler piyasanın sunduğu temel bazı olanaklar olarak belirtilebilir. Piyasanın kendi kendini düzenleyebilmesi ve dengeye ulaşabilmesine olan güven bir anlamda da insanların deneyimlerinden öğrenebilme ve ilerleme için oluşabilecek fırsatları değerlendireceklerine olan güven anlamını taşımaktadır (Gül, 2004: 49). Dolayısıyla, devletin piyasaya ilişkin faaliyetlerinin sınırlanması ve bireylerin tecrübeyle öğrendikleri bilgilerini, amaçlarını gerçekleştirmek için özgür bırakılması, rekabetçi bir piyasanın olması ve bunun en etkin bir biçimde işleyebilmesi için en önemli koşuldur.

Ancak, piyasa sisteminin işleyebilmesi için sadece özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğünün olması yeterli değildir. Hayek'in belirttiği gibi, mülkiyet haklarının içeriğinin neler olacağı, hangi sözleşmelerin uygulanabileceği ve sözleşmelerin nasıl yorumlanmaları gerektiği hususunda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır (Hayek,1980:113). Hayek'e göre, sözleşme özgürlüğü kavramı tek başına bir çözüm sağlayamamaktadır. Çünkü karmaşık bir toplumda, hiçbir sözleşme, hem her duruma karşı önlem alamaz, hem de yasal sistem içerisinde düzenlenen ve geliştirilen biçimsel sözleşmeler genel nitelikte olduğundan içerisinde boşlukların bulunması ve hükümlerinin yoruma tabi olması kaçınılmazdır. Bu durumda, mülkiyet haklarının belirlenmesi, korunması ve sözleşmelere uyulup uyulmadığının denetlenmesi, gelişmiş bir hukuk sistemini gerektirmektedir (Hayek,1980:115).

Kamu iktidarının dengelenmesi ve bireysel özgürlüğün sağlanması, mülkiyetin temel fonksiyonudur. Özel mülkiyet, gücün tek bir elde toplanmasını engelleyerek topluma dağılmasını sağlar. Ancak, bireyleri başkalarından gelecek zorlama ve şiddete karşı koruma görevi olan devlet, bu görevi yerine getirebilmek için zorlama ve şiddet tekeline eline alır almaz bireysel özgürlüklerin başlıca tehdidi olmaktadır. Bu gücün sınırlandırılmasının en iyi yolu ise, mülkiyet kavramıyla ifade edilen alana devlet müdahalesinin önlenmesi anlamında, özgürlüğün negatif olarak ele alınmasıdır. Dolayısıyla, devletin en önemli görevi, üç önemli negatif değeri korumaktır; bunlar barış, özgürlük ve adalettir (Hayek,1960:193). Ancak bu husus, devletin hiçbir biçimde piyasa sistemi içinde yer almaması anlamına gelmemektedir. Çoğu liberal düşünürün göre, devletin kanun hakimiyeti çerçevesinde piyasa ve sosyal

hayat için de bulunması gereklidir. Ancak önemli olan mesele, devletin bu alanlarda bulunması değil onun sınırlandırılmasıdır. Bu nedenle, kamu sektörü, hükümete tahsis edilen bir alan olarak değil, devletin icra etmesi gereken hizmetleri yapması için ona verilen sınırlı sayıdaki maddi araçlar olarak tanımlanmalıdır. Buna göre, devletler ek bir ayrıcalığa veya yetkiye sahip olmamalı, diğer kurumlarla aynı kurallara tabi olmalıdırlar.

4.Sonuç

Devlet olgusu ve onun piyasa ekonomisi içindeki yerinin ne olduğu, sınırlarının ne olması gerektiği hem Liberal düşünürler hem de Marksist kanattaki iktisatçı ve siyaset teorisyenleri için hararetli bir tartışma konusudur. Bu tartışmalar ışığında, geçtiğimiz son çeyrek yüzyıl, devlet anlayışında siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda oldukça büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu değişim sürecini tetikleyen unsur ise 1970’li yıllarda ki kapitalizmin ikinci büyük krizidir. Ancak, bu krizin çözümünü ve sistemin devamlılığını, kapitalizm kendi iç dinamikleriyle sağlamayı başarmıştır. Kapitalizmin, çözüm olarak öngördüğü yeni birikim rejimi ve düzenleme biçimi doğrultusunda 1970’lerden sonra birçok ülkede liberal muhafazakar partilerin iktidara gelmesiyle beraber, temel politik yönelim devletin sınırlandırılması yönünde olmuştur. Ancak bu anlayış, her ne kadar devleti “sınırlı sorumlu devlet” çizgisine taşısa da, piyasa sisteminde devletin hiçbir görevi olmamasını da savunmamaktadır. Bu düşünceye göre, devletin görevi piyasa işleyişine müdahale etmek değil, bu sistemin işleyeceği sınırları belirlemek ve rekabeti garanti altına almaktır. Piyasanın işleyebilmesi için mülkiyet haklarının ve bu hakların sınırlarının ne olması gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla devlet, hem bireysel özgürlük ve mülkiyet haklarını tanımlayacak ve koruyacak, hem de rekabetin sağlanabilmesi için gerekli olan parasal sistem, piyasa gibi kurumların oluşmasını ve bilgiyi topluma aktaran mekanizmaların işlemlerini garanti altına alacaktır.

Liberal devlet anlayışı, kamusal alan ile özel alan arasında ters yönlü bir ilişki kurmaktadır. Bu ilişkide kamusal alanın daraltılmasını özgürlüklerin genişletilmesiyle bütünleştirmiş olmasına karşın aslında bu iki alanın birbirinden tamamen bağımsız olmadığını da kabul etmektedir. Özgürlüğü ise; bireylerin ya da grupların kararlarına başka grup ya da bireylerce müdahale olmadan hareket edebilmesi şeklinde, negatif olarak almasına karşın bunun gerçekleşmesinin oldukça güç olmasında dolayı, zor kullanma tekeline sahip olan en önemli müdahalecinin, yani devletin, hukuk kurallarıyla sınırlandırılması gerektiği savunulmaktadır. Dolayısıyla devletin kanun hakimiyeti ilkesine bağlı kalarak,

özgürlüklerin korunmasında ve piyasa mekanizmasının işlerliğinin sağlanması da bu sınırlı görevleri yerine getirmesini öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akşit, Muhammet; (1994), “Liberal Ekonomik Düşüncenin Çağdaş Yorumları ve Hayek’in Ekonomik Yaklaşımları”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, No.11, ss. 23-42.
- Barry, Norman; (2004), *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. : M. Erdoğan, Y.Şahin, Liberte Yayınları, Ankara.
- Boullon, Hardy; (1999), “Piyasa Ekonomisi, Özgürlük ve İnsan Hakları”, Çev.: A. Ünlü, *Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar*, AtillaYayla (Ed.), Siyasal Kitapevi, Ankara, ss.365-374.
- Chevalier, J.; (1983), “Koruyucu Müşfik Devlet Fikrinin Sonu”, Çev.: Dündar Sağlam, *Dünya Ekonomisinde Bunalım: Seçme Yazılar*, AR Basım Yayım, İstanbul, ss.96-100.
- Cordato, E. Roy; (1980), “Austrian Theory of Efficiency and the Role Of Government”, The Jurnal of Libertarian Studies, IV, 4, Fall, pp.393-403.
- Çaklı, Sabri; (1998), *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Gordon, David (2000), *Avusturya İktisadi'nin Felsefi Kökleri*. Çev.: N. Bağdadioğlu, Liberte Yayınları, Ankara.
- Göze, Ayferi; (1995), *Liberal, Marxist, Faşist ve Sosyal Devlet*, Beta Yayınlar, İstanbul.
- Gül, S. Songül; (2004), *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa*, Etik Yayınları, İstanbul.
- Hayek, F.A. ;(1960), *The Constitution of Liberty*,University of Chicago Pres, Chicago.
- Hayek, F.A. ; (1980), ““Free” Enterprise and Competitive Order”, *Individualism and Economic Order*, The University of Chicago Press, Chicago, s.107-118.
- Hayek, F.A. ; (1996), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen*, Çev.: Atilla Yayla, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Hayek, F.A. ; (1997), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni*, Çev.: Mehmet Öz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Karagöz, Yıldız; (2002), “Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük”, C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, XXVI, 1, Aralık, ss.267-295.
- Kirzner, Israel; (2000), "Piyasa Rekabetinin Dayanılmaz Gücü", Çev.: Frehat B. Özgen, *Liberal Düşünce*, V, 21, Mart, ss.11-14.
- Mises, Ludwig; (1998), *Human Action*, Scholar's Edition, Mises Institute, Auburn.

- Mises, Ludwig; (2000), *Bürokrasi*, Çev.: Feridun Ergin, Liberte Yayınları, Ankara.
- Ng, Yew-Kwang; (1979), *Welfare Economics: Introduction Development of Basic Concepts*, Macmillan Press, London.
- Rothbard, N. Murray; (1995), "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics", *The Logic of Action One: Method, Money, and the Austrian School* by Murray N. Rothbard and Edward Elgar (Ed)., London, pp.211-255.
- Şaylan, Gencay; (1995), *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Yayınları, Ankara.
- Yayla, Atilla; (2002), *Liberalizm*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Yayla, Atilla; (2000), *Liberal Bakış*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Yayla, Atilla; (2000), *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, Liberte Yayınları, Ankara.